Корифей російської критики і українське письменство.

„Незнаніе того, что такое Украйна и ея интересы, чего и какъ хотятъ украинцы, и вмѣстѣ съ тѣмъ смѣлость въ рѣшеніи украинскихъ вопросовъ и рѣшительность приговоровъ надъ »хохлацкими свиньями и ихъ безтолковіемъ«, — составляетъ характеристическую особенность всѣхъ почти великорусскихъ дѣятелей, даже самыхъ лучшихъ."

М. Драгомановъ, Письмо В. Г. Бѣлинскаго къ Н. В. Гоголю. Ст. XIV—XV.

Коли заглянемо в історію російського житя в протягу XIX ст., побачимо цікавий факт: майже у всіх визначнійших суспільно-культурних діячів Росії видно велику охоту зачіпати першорядні українські питаня, сперечати ся про них і ставити катеґоричні розвязки, і майже у всіх пробиваєть ся брак прімітивного знаня, що таке та Україна, що таке ціле українство. І ми видимо цілий ряд великих російських імен, як Хомякова, Герцена, Чернишевского, Бєлінского, Турґенєва, не згадуючи вже про Аксакових, Каткових і ин., що викликують у нас сумні рефлєксії на згадку про те, як вони, переважно щирі люди, дивили ся більш або менше неприхильно на наші справи, не ховаючи своїх антипатий до поодиноких проявів нашого житя. Шкода з того була подвійна: з одного боку ті непорозуміня набирають у російських кругах ціхи авторітету і не позволяють їм критично глянути на Україну, з другого викликають у нерозважних Українців дивну форму реакції — антипатію до російської культури в загалі.

Кождий знає стремлїня київського „Кирило-Методієвого Брацтва", спрецизовані в формулку — увільненє селян і просьвіта широких народнїх мас; тільки в дальшій консеквенції

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ставило ся федерацію всїх Славян і то під протекторатом російського царя. Про сепаратизм української Гетьманщини нїхто й не думав.[1]) Так було в дїйсности. Одначе се зовсїм не перешкодило провідникови московських славянофілів Хомякову писати в тій справі таке до Самаріна: „Українцїв очевидно заразив політичний одур. Досадно і жаль видїти такий нерозум і назадництво. Коли суспільне питанє тільки що підняте і не лише не розвязане, але навіть не близьке розвязки, люди, очевидно розумні, беруть ся за політику! Не знаю, о скільки злочинною була помилка Українцїв, а знаю, що їх нерозум дуже видний. Час полїтики минув“[2]) Під терміном „суспільне питанє“ розумів Хомяков, як видно з його дальшого листу[3]), — селянське питанє, а під „полїтикою“ — український сепаратизм. Більшого контрасту між Хомяковим і дїйсністю годї придумати.

Коли з початком 60-тих років почала ся в вільнодумних російських кружках живійша дискусія на українські теми, Герцен помістив у своїм „Колоколѣ“ (№ 61) звісну статю Костомарова п. з. Украйна і назвав Шевченка мало що не одиноким народнїм поетом у загалї. Одначе коли прийшла хвиля згадати про Україну при порішуваню важного житєвого питаня, Герцен забув усе, що писав, і без найменшого ваганя прилучив ся до манїфесту польських революціонерів із 1863 р., що проголосили бажанє привернути Польщу в границях першого роздїлу з 1772 р., то є разом з правобічною Україною.[4]) „Коли-б Герцен знав і памятав хоч те, що писали Костомарів, Шевченко, Кулїш, Антонович, „Основа“ і галицькі журнали, каже Драгоманів, він нїколи не зробив би такої величезної помилки, шкідливої для польської і великоруської свободи.“[5])

Не менше важну помилку з тих самих причин зробив також Чернишевский. У своїй статї п. з. Національная безтактность[6]) він докоряв галицьким Русинам, що вони не йдуть

---

[1]) Колоколъ, 1860, № 61 п. з. „Украйна“ (укр. переклад п. з. Письмо Костомарова до видавця »Колокола«, Львів, 1903); Громада, № II. ст. 228—231, № IV, ст. 122—125.

[2]) Русскій Архивъ, 1879, № XI. Ст. 327—328.

[3]) Ibid. Ст. 331.

[4]) Колоколъ, 1862, з 2 і 15 жовтня.

[5]) М. Драгомановъ, Письмо В. Г. Бѣлинскаго къ Н. В. Гоголю Ст. XV

[6]) Современникъ, 1861, № IX.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

разом із польськими політиками проти спільного противника — австрійського уряду, коли тим часом ті політики самі злучили ся з урядом, щоб тільки бути безпечними панами над галицькими Русинами. Те саме нерозуміне українського житя, а з тим і антипатія до українського руху не була, як каже Пипін[1]), чужою і самому Турґенєву і відбила ся в розмові одного з героїв Турґенївського роману Рудін. Та сама нехіть і антипатія до України тягнеть ся у деяких російських діячів червоною ниткою через ціле XIX ст., аж до нашого часу. Досить згадати визначне нині імя російського суспільно-культурного діяча, редактора російського журнала „Русское Богатство“ — В. Короленка. Він, хоч Українець із роду, зовсім не свобідний від українофобства, і осуджує, а принаймні недавно осуджував нинішній український рух у Росії.

Та найрізкійше і найголоснійше відбила ся та антипатія на представнику великоруських „западників“ зі 40-вих років XIX ст., батьку російської критики — Вісаріоні Г. Белїнскім[2]), що між ин. з такою заїлостю ударив на Шевченка, з якою не виступив проти того поета ніхто з Росіян, ні перед ним, ні по нім.

---

[1]) Вѣстникъ Европы, 1888, № III, ст. 248 і дальше.

[2]) Вісаріон Г. Белїнский, першорядний російський критик, уродив ся в 1810 р. Підчас студій на московськім університеті належав до студентських кружків разом зГерценом, Огарьовим, Станкевичем, Кетчером, Коршем, Боткіном і ин. і тут у значній мірі виробив собі свій сьвітогляд. Під впливом тодїшнього фільософічного напряму, а специяльно під впливом ідей німецьких фільософів Шеллїнґа й Окена, та ще більше під впливом літературного романтизму молодий студент виступає з траґедією в стилю Шілерових »Розбійників«, де виголошує сильні тиради проти тодїшнього кріпацького права. Одначе цензура, зложена з університетських професорів, траґедії не пропустила і від тоді посипали ся на молодого Белїнского ріжні »благодати« російської поліції. В кінці в 1832 р. прогнали його з уїверситету »по неспособности«. Незабаром познайомлює ся він із проф. Надеждіним і вступає до редакції журнала »Телескопъ«. В 1834 р. виступає Белїнский з першою поважною критичною статею в додатку до »Телескопа« — »Молвѣ« п. з. »Литературныя мечтанія«, де подає блискучий огляд історичного розвою російського письменства. »У насъ, каже він, нѣтъ литературы, я повтаряю это съ восторгомъ, съ наслажденіемъ, ибо въ сей истинѣ вижу залогъ нашихъ будущихъ успѣховъ... Присмотритесь хорошенько къ ходу нашего общества, — и вы согласитесь, что я правъ. Посмотрите, какъ новое поколѣніе, розочаровавшись въ геніяльности и безсмертіи нашихъ литературныхъ произведеній, вмѣсто того, чтобы выдавать въ свѣтъ недозрѣлыя творенія, съ жадностью предается изученію наукъ и черпаетъ живую воду просвѣщенія въ самомъ источникѣ. Вѣкъ ребячества проходитъ видимо, — и дай Богъ чтобы онъ прошелъ

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

I.

Перший раз заговорив Бєлїнский про українське письменство в 1835 р. Рецензуючи в „Молвѣ“ українські оповіданя Основя-

---

скорѣе. Но еще болѣе дай Богъ, чтобы поскорѣе всѣ разувѣрились въ нашемъ литературномъ богатствѣ. Благородная нищета лучше мечтательнаго богатства! Придетъ время, — просвѣщеніе разольется въ Россіи широкимъ потокомъ, умственная физіономія народа выяснится, — и тогда наши художники и писатели будутъ на всѣ свои произведенія налагать печать русскаго духа. Но теперь намъ нужно ученье! ученье! ученье!« В основу своїх критичних заміток ставить Бєлїнский два головні вимоги: просте. безпосередне відношенє до житя і ідеал т. зв. »абсолютного чоловіка«, без огляду на окружаючу дійсність. В 1836 р. цензура заборонила видаванє »Телескопа« і Бєлїнский лишив ся без хлїба. Пробувши якийсь час на Кавказї, вступає в 1838 р. до редакції »Московского Наблюдателя«, і друкує знов цїлий ряд критичних статей. В тім часї підпадає Бєлїнский під безпосередній вплив Станкевича і Бакунїна і розбирає подрібно фільософічну систему Ґеґеля. З тої системи присвоїв собі одну важну теорію, а то, що »все дійсне — розумне« і зводив за неї завзяті кампанії в »Моск. Наблюдателю«. Давнїйша його проповідь самовдосконаленя замінила ся тепер на поклін суспільному status quo. Одначе хоч Бєлїнский проповідував поклін дійсности, то сам дивив ся на неї очима ідеалїста і вірив, що його ідеали згідні з дійсністю. Така віра була нетривка і мусїла з часом захитати ся. До того причинили ся також спори з кружком Герцена і Оґарєва, що вже покинули були теоретичне фільософованє і запізнавали ся зі суспільними і полїтичними питанями. Під їх впливом Бєлїнский зміняє в друге свої погляди і стає майже зовсїм на реальний ґрунт. При кінцї 1839 р. переїжджає з Москви до Петербурга і обіймає критичний відділ в »Отечественныхъ Запискахъ«. В цїлім ряді більших статей Бєлїнский являєть ся тепер не абстракційним естетиком, а реальним критиком-публїцистом, що пізнавши російську дійсність, ударив безпощадно на свою суспільність за брак духових інтересів, за рутинні погляди, за вузкий міщанський еґоїзм, за самодовільне філїстерство, брак гуманности і ин. Його статї робили велике вражінє і стали тим ферментом, що викликав самокритику. В 1846 р. Бєлїнский, знеможений працею, їде в друге на південь, а вернувши до Петербурга, стає співробітником »Современника«. Одначе його днї були вже почислені. Недуга приневолила його виїхати знов за границю і 1848 р. він помер.

Значінє Бєлїнского в російській лїтературі величезне і його вплив слїдно до нинї. Він не тільки перший уставив правильні понятя штуки і письменства і показав дорогу, по якій повинно йти кожде письменство, щоб могло стати суспільною силою, але став учителем і провідником молодого поколїня письменників тої славної російської плеяди 40-вих років. Повного і критичного виданя творів Бєлїнского до тепер не було: в виданях з 1860 і 1865 рр. попропускано багато річий, між ин. і таких, що характеризують погляди Бєлїнского на українське письменство. Аж в останнїх роках забрав ся до першого повного і критичного виданя д. Венґеров і видав доси вже 8 томів.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ненка і українські казки Бодянського[1]), він пише таке: „Ми дуже жалуємо, що давно не заняли ся розбором першого з тих творів (оповідань Основяненка), що відзначаєть ся високою літературною вартістю задля оріґінальности предмету і оріґінальности талану. Але mieux tard, que jamais. Ми зробимо се в „Телескопѣ“, а тепер обмежимо ся бібліоґрафічною звісткою.[2]) Другий з тих творів (казки Бодянського) визначаєть ся дуже чистою українською мовою, яка для нас Москалів зовсім неприступна і тому відбирає нам спромогу оцінити той твір по вартости. Ми чули, що той твір — виплід спочинку чоловіка, що посьвятив себе занятю науками і написаний без ніяких авторських претенсий, на що вказує доданий до нього епіґраф:

Як у нас, як у нас — пісні да казки:
Послухайте, добрі люди, з вашої ласки...

„В кінці є він по змозі щирим приносом свойому рідному краєви, на що вказує проста, але поетична посьвята: „Матері моїй рідненькій, ненці старенькій, коханій, любій Україні“.

Так говорив Бєлінский в 1835 р., признаючи високу літературну вартість Основяненковим повістям із мужицького житя, оріґінальність їх теми і оріґінальність самого талану. Так само, як видно з тої коротенької, але щирої замітки, признавав українську мову, її окремішність від великоруської. Все те важне для нас тому, що кілька літ по тім, у 1840 р., він основно зміняє дотеперішні свої погляди на ту справу і з прихильника української мови і письменства стає його завзятим противником.

Що могло бути причиною такої наглої зміни поглядів Бєлінского, скажемо пізнійше. Тепер займемо ся зібранєм до купи його розкинених і відірваних висловів із 40-вих років, що торкають ся поодиноких питань українського культурного житя, як мови, письменства і ин.

---

[1]) Молва, 1835 р. № 27—30; Малороссійскія повѣсти, разсказываемыя Грицкомъ Основьяненкомъ. Книжка первая. 1834. Ст. 380, 12°; Наськы украинськы казкы Запорозьця Иська Материнкы. 1835, ст. XX+47, 16°.

[2]) Своєї обіцянки — поговорити подрібнійше про Квітку-Основяненка в »Телескопѣ« — Бєлінский не дотримав. Він заговорив про нього аж в 1840 р. в »Отечественных Записках« (т. XIII, № 12), але вже не в тім тоні, що в 1835 р. Тут повно іронічного кепкованя.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сама етноґрафічна Україна Бєлїнскому все подобала ся; він навіть ставив українське суспільне житє висше від московського. „Україна — писав він в 1840 р.[1]) — край у високім ступні поетичний і оріґінальний. Українцї обдаровані незрівняним гумором; у житю їх простого народа є так багато людського і благородного. Тут є всї ті почуваня, якими висока людська природа.“ Коли в 1846 р. Бєлїнский приїхав на Україну, вона зробила на нього дуже приємне вражінє: „За 30 верств до Харкова я побачив Україну, хоч іще перемішану з поганим Москальством. Хати українських мужиків похожі на домики фермерів — чисті і гарні, що годї описати... Инші особи инакше дивлять ся. Дїти дуже милі, підчас коли на великоруських не можна й дивити ся — гірші й поганїйші від свиний“[2])... Обговорюючи „Слово о Полку Ігоря“, а передовсїм становище в ньому жінки, він пише: „Все се, повторяємо, відзиваєть ся південною Русью, де ще й тепер у родиннім житю так багато людського і благородного, де відносини полів засновані на любови, а жінки користують ся правом свойого пола; все се противне північній Руси, де родинні відносини грубі, жінка — рід домашньої худоби, а любов — річ при вінчаню зовсїм чужа: порівняйте житє українських мужиків із житєм великоруських мужиків, міщан, купцїв і по части инших станів, і ви переконаєте ся в правдивости нашого вислову про південне походженє „Слова о Полку Ігоря“. (Соч. 1 вид. V, 89.)

І не тільки в родиннім житю признавав Бєлїнский Українї висшість над Московщиною; він признавав таку саму висшість і українській історичній поезії. Розбираючи великоруську історичну поезію, він незадоволений з неї за те, що вона не відбила вірно великоруського історичного житя. „Не така, каже він, історична поезія України. Історія України не належить до історії всесьвітно-людської; її круг тїсний, її полїтичне і державне значінє те саме, що в штуцї ґротеск; але не вважаючи на все те, Україна була орґанїчно-полїтичним тїлом, де кожда людина тямила себе, жила й віддихала в своїм суспільнім елементї і тому знала добре справи своєї рідні, такі близькі її серцю і душі. Народня поезія України була вірним зеркалом її історичного житя. І як багато поезії в тій поезії! Хай читачі

[1]) Сочиненія В. Г. Бѣлинскаго. (I вид.) Т. V, ст. 303.

[2]) А. Пыпинъ, В. Гр. Бѣлинскій, Т. II. ст. 260.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пригадають собі думу про „Самка Мушкета“, яку ми навели висше, щоб показати анальоґію між „Словом о Полку Ігоря“ і українською поезією: се дітірамб історичної поезії, се патос патріотичної сьвідомости! Що значить перед тим одним відривком мізерний збірник усїх великоруських історичних пісень!.. “ (Ibidem.)

Одначе ся симпатична для Бєлїнского з 40-вих років Україна, се вже тільки провінція російської держави, се один зі складових елєментів нероздільної загально-російської цїлости. Хоч як гарна й симпатична Україна сама собою, то все таки їй зась до самостійного житя, її культурні артерії мусять бути получені з північчю, і одна думка мусить панувати і в Київі і в Москві, і в Полтаві і в Арханґельску. Так дивив ся Бєлїнский на цїлий культурний рух на Україні, таку мірку прикладав до поодиноких проявів самостійного українського житя. Все, що зривало би культурно-державну єдність України з Москвою, видавало ся йому нерозумним і шкідливим. Тому не диво, що коли по виступі Котляревського являєть ся на Україні цїлий ряд молодих письменників, які клали основи під нинїшнє українське письменство, Бєлїнский виступив проти них незвичайно рішучо, а коли появив ся найбільший талан — Шевченко, атаки Бєлїнского прибрали брутальну форму.

Але вертаймо до самої річи. Виступаючи проти українського письменства, Бєлїнський найперше знехтував його зверхню форму, українську мову. Критикуючи в „Отечественных Записках“ (1841 р.) дві нові українські книжки, Гребінчину „Ластівку“ і Основяненкове „Сватаннє“[1]), він ось що говорить про їх мову: „Не дивлячи ся на ріжність тих двох книжок, з яких одна — альманах, а друга — водевіль, несправедливо названий оперою, — ми лучимо їх в одну статю, знаходячи між ними те спільне, про що властиво нам хочеть ся поговорити: обі вони написані українським нарічєм.[2]) Перед нами стоїть важне питанє: чи є на сьвітї українська мова, чи вона тільки місцеве наріче?

---

[1]) Ластовка. Сочиненія на малороссійскомъ языкѣ. Гг. Л. Боровиковскаго, Е. Гребенки, Грицька Основьяненка, В. Забѣлы, И. Котляревскаго, Кореницкаго, П. Кулеша, Мартавицкаго, П. Писарскаго, А. Чужбинскаго, Т. Шевченка, С. Шеренери и другихъ. Собралъ Е. Гребенка 1841. Ст. 328; Сватанье. Малороссійская опера въ трехъ дѣйствіяхъ. Сочиненіе Основьяненка. 1840, ст. 156.

[2]) Бєлїнский уживає всюди термінів: Малороссія, малороссійскій.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З рішеня того питаня виходить друге: чи може існувати українське письменство і чи повинні наші письменники Українці писати по українськи?

„Що до першого питаня, каже Бєлїнский, то на нього можна відповісти і так і нї. Українська мова справдї існувала в часи самостійности України і існує тепер — у памятниках народньої поезії тих славних часів. Але се ще не значить, щоб в Українців було письменство; народня поезія ще не творить письменства, хоч памятки народньої поезії для нас дорогоцінні і зберігати їх річ похвальна.“ Характеризуючи Україну і Українців, про що ми згадували вже висше, він так каже дальше: „Тут (на Україні) є всї ті почуваня, якими висока людська природа. Любов творить основний елемент житя. Додайте до того азийське лицарство, звісне під назвою сьміливого козацтва, згадайте трівожне житє України, її боротьбу з католицькою Польщею і бісурманським Кримом та Туреччиною — то й згодите ся на те, що годї знайти богатше жерело поезії, як українське житє. Але не можна забувати, що Україна стала виходити зі свого незначного стану разом із Великоросією від часів Петра Великого; що доти який будь вельможний гетьман ріжнив ся від простого козака не ідеями, не осьвітою, а старістю, досьвідом, а деколи тільки богатою одїжю, великими палацами і достатним столом. Мова була спільна, тому що ідеї останнього козака були на рівнї з ідеями пишного гетьмана. Але від Петра Великого почав ся розділ кляс. Дворянство наслїдком ходу історичної конечности приняло російську мову і російсько-европейські обичаї в способі житя. Мова самого народа стала псувати ся, — і тепер чиста українська мова попадаєть ся переважно тільки в книжках. Значить, ми маємо повне право сказати, що тепер української мови вже нема, а є тільки провінціяльне українське наріче, так само, як білоруське, сибірське і инші подібні провінціяльні нарічя.“ [1])

Такий погляд Бєлїнского на українську мову. Він вправдї признає її існоване в часах самостійного полїтичного житя України, признає її в народній поезії і тепер, але дивною льоґікою виходить у кінцї те, що української мови таки сьогоднї нема. Про саме українське письменство і не говорити, бо-ж „народня поезія

[1]) Полное Собраніе сочиненій В. Гр. Бѣлинскаго (вид. Венґерова). Т. VI, ст. 199—202.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не створить іще письменства!“ — кличе з емфазою російський критик. Вона сама собою не в силї піднести ся до висоти артизму, а до того треба ще конче імпульсу з боку, треба елементів чогось загального. „Тому розуміємо, каже Бєлїнский (VI, 358), чому найбільший і переважно національний російський поет Пушкін виховав свою музу не на матірнім лонї народньої поезії, а на европейськім ґрунтї; був підготований не „Словом о Полку Ігоря“, не казками-поемами Кірші Данїлова, не простонародними піснями, але Ломоносовим, Державіним, Фонвізиним, Богдановичем, Криловим, Озеровим, Карамзіном, Дмитрієвим, Жуковским і Батюшковим — письменниками і поетами-наслїдувачами, зовсїм не національними, з виїмкою одного Крилова, якого байки хоч національні, все таки не були зовсїм саморідною появою, бо їх взірцї знайшов Крилов не в народнїй поезії, але у Француза Ляфонтена. Така природна поезія всїх славянських племен: хоч богата чутєм, вона бідна змістом, чужа елементом того загального і тому не могла сама собою розвинути ся в артистичну поезію. Коли Великороси і може ще Чехи можуть похвалити ся кількома великими або замітними поетичними іменами, — вони мають завдячувати се найперше контактови своєї історії з історією Европи і присвоєним від неї елементам житя. Инші славянські племена — Болгари, Серби, Дальматинцї, Ілїрійцї і ин., лишили ся при однїй народнїй поезії, яка не має сили піднести ся до артизму.“

Що тикаєть ся України, то справа стоїть іще гірше. „Українцям, — каже Бєлїнский — сьмішно навіть і думати, щоб з їх, впрочім дуже гарної народньої поезії могло тепер щось розвинути ся: з неї не тільки не може нїчого розвинути ся, але вона сама зупинила ся ще від часів Петра Великого; рушити її можна тільки тодї, коли лїпша, благороднїйша частина українського населеня покине французький кадриль і знов стане танцювати тропака і гопака, фрак і сурдут перемінить на жупан і свитку, оголить голову, розпустить оселедець, — одним словом, зі стану цівілїзації, осьвіти і людськости (а їх придбанє завдячує Україна злуцї з Росією) знов завернеть ся до первісного варварства і темноти.“

Що-ж мають робити ті бідні Українцї, щоб не завертати ся „до первісного варварства і темноти?“ Заки наведемо відповідь Бєлїнского на се запитанє, зробимо ще маленький екскурс. Знаємо вже, що по його думцї української мови нинї нема, а є тільки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

провінціяльне наріче, от так як сибірське і ин. Тому не може бути й мови про українську націю, а тільки про звичайне племя. А племя, каже Бєлїнский, може мати тільки народні пісні (як і бачимо в Українців), але не може мати поетів, а тим менше великих поетів; великі поети появляють ся тільки у великих націй, а яка може бути нація без великого і самобутного полїтичного значіня? (VI, 359). На думку Бєлїнского тільки той народ є нацією, що має свою полїтичну самостійність і ще до того велике полїтичне значінє; хто того не має, не може називати ся нацією, тільки племенем. Що такий погляд нинї куріозний, не треба доказувати; звернемо увагу тільки на Поляків, що також не мають тих великих условин, а таки в них появив ся ґеній Міцкевича, чи не більший навіть від великодержавного Пушкіна. Тим дивоглядним поглядом Бєлїнского пояснюють ся не менше куріозні його слова, адресовані до Болгарина Апрілова: „Турки — народ, — каже він, — що витворив собі державу, а Болгари — тільки племя, що не творить ніякої полїтичної суспільности і в тім то й причина турецького пановання над вами, як історичного права, яким є сила“. (VI, I вид. 452).

Тепер уже ясно, куди мають повернути ся Українцї, щоб з поміж них вийшов уже не великий поет, а хоч би тільки поет. Мають відкинути все, що як будь вказувало би на те, що вони тільки племя. А що такою ознакою є передовсїм українська мова, чи наріче, „тому тепер дуже легко порішити, каже Бєлїнский (VI, 200), і друге питанє: чи треба і чи можна писати по українськи? Звичайно, говорить він далї, пишуть для публїки, а під „публїкою“ розуміє ся та верства суспільности, для якої читанє є родом постійного занятя, певного рода конечністю. Тому в склад публїки може ввійти і базарний крамар, навіть із борідкою, і коли хочете, сїльський мужик; але все таки се буде виїмок: властива публїка складаєть ся з висших, більш осьвічених верств суспільности. Поезія, се ідеалїзованє дїйсного житя. А чиє-ж житє будуть ідеалїзувати наші українські поети? Висшої суспільности України? Але-ж житє тої суспільности переросло українську мову, що лишила ся в устах тільки простого народа, і та суспільність висловлює свої почутя і понятя не по українськи, а по російськи і по французьки. І яка в тім випадку ріжниця між українським наріччєм і російською мовою!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Російський романїст може вивести в своїм романї людий усїх верств і казати говорити кождому своєю мовою: осьвіченому чоловікови мовою осьвічених людий, купцеви по купецьки, салдатови по салдацьки, мужикови по мужицьки. А українське наріче одно й те саме для всїх верств — селянське. Тому наші українські письменники і поети пишуть повісти тільки завсїди з простого житя і знайомлять нас тільки з Марусями, Одарками, Прокопами, Кандзюбами, Стецьками і тим подібними особами. Де житє, там і поезія: отже чи і в простім побутї є поезія? Так; але для тої поезії треба занадто великих таланів. Мужицьке житє само собою за мало інтересне для осьвіченого чоловіка; отже треба багато талану, щоб видеалїзувати його до поезії. Се робота якогось Гоголя, що в українськім житю зумів знайти загальне і людське, в простім житю зумів підглянути і зловити гру соняшнього проміня поезії; але се тому, що для творчого талану Гоголя існують не одні тільки парубки і дївчата, не одні Атаназії Івановичі з Пульхеріями Івановнами, але й Тарас Бульба зі своїми могутнїми синами; не одні тільки Українцї, але й Великороси, і не одні тільки Великороси, а чоловік і людство. Ґенїй — повний властитель житя і бере від нього повну данину — коли і де лише сам захоче. Яка глубока думка в тім факті, що Гоголь, люблячи пристрасно Україну, все таки став писати по р о с и й с ь к и, а не по у к р а ї н с ь к и."

„В його поезії, каже дальше Бєлїнский, багато чисто-українських елєментів, яких нема і не може бути в російській. Але хто-ж назве його у к р а ї н с ь к и м поетом? Так само не примха і не випадок спонукали його писати по російськи, а не по українськи. В тім була глубоко-розумна внутрішня причина, чого найлїпшим доказом може послужити те, що на українську мову не можна перекласти навіть „Т а р а с а Б у л ь б у", а не то „Н е в с ь к и й П р о с п е к т".[1]) Правда, зміст „Т а р а с а Б у л ь б и" взятий зі сфери народнього житя, але в нїм автор не був поглинутий своїм предметом; він стояв від нього висше, запанував над ним, видїв його не в собі, а перед собою, і тому в багатьох місцях його оповіданя бачимо його особистий, субєктивний погляд; саме

[1]) На такі апріорні катеґоричні вислови Бєлїнского ось як відповідає д. Венґеров: »Своїм звичаєм, каже він у замітцї до наведених слів, Бєлїнский занадто легко роздає тут епітети неперекладности. По правдї, на українську мову перекладено багато разів не тільки всього Гоголя, але й Шекспра. (Полн. собр. соч. В. Гр. Бѣлинскаго т. V, ст. 608, увага 322).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:05 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ті місця не можна передати по українськи, коли не хочемо їх звульґаризувати, омужичити. Не говоримо вже про те, що ціле оповіданє, з виїмком розмов дієвих осіб, написане літературною мовою, якою ніколи не може бути українська, що зробила ся тепер провінціяльним і простонародним нарічєм."

В кінці по всіх тих тирадах проти української мови, Бєлїнский ось як формулує свою пораду російським Українцям: „Літературною мовою Українців повинна бути мова їх просьвіченої суспільности, мова російська. Коли на Україні може появити ся великий поет, то не инакше, як під умовою, щоб він був російським поетом, сином Росії, що горячо приймає до серця її інтереси, терпить її терпінєм, тішить ся її радістю." (V, I вид. 64—65.)

В другій половині 1839 р. Бєлїнский став співробітником петербурських „Отечественных Записок" і з редакторського обовязку звернув знов увагу на тодішній український видавничий рух. Першим українським твором, що попав тепер Бєлїнскому в руки, було знов оповіданє Квітки-Основяненка п. з. Пан Холявський. В тім часї Основяненко прислав першу частину згаданого оповіданя до редакції „Отечественных Записок", і коли судити з листу Бєлїнского до головного редактора з д. 19 серпня, воно дістало ся перед надрукованєм до його рецензії. Прочитавши оповіданє він ось що написав: „Пан Холявський при першім читаню потїшний і забавний, але при другім трохи нудить. Се не творчість, а штучна робота, збірка анекдотів... Впрочім для журнала „Холявський" — скарб, він знайде собі більше читачів і хвальків, як творчі писаня Гоголя".[1])

В 1840 р. вийшов „Пан Холявський" осібною книжкою в двох томах[2]) і Бєлїнский забрав ся в друге до його рецензії. „Отечественныя Записки", каже він таки в тім журналї (т. XIII, № 12), зовсїм були стратили надію на свою грудневу бібліоґрафічну хроніку, не надіючи ся подати читачам нї одного белєтристичного твору, нї одної замітної книжки, яка могла би звернути на себе їх увагу. Справдї, самі словарі, букварі, граматики і реторики — саме тільки корисне і буденне, а нїчого приємного.

---

[1]) А. Н. Пыпинъ, Бѣлинскій его жизнь и переписка. Т. I, ст. 276.

[2]) Сочиненія Основьяненка. Панъ Халявскій. СПетербургъ, 1841. Т. I, ст. 167; Т. II, 166.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Одним словом, грудневи суджено було бути останнім місяцем і російської літератури; мов би та бідна література сохла й сохла і тепер уже дише на ладан... Але честь і подяка д. Основяненкови! Йому грудень винен спасенє від гіркої долї, бути судним, останнім місяцем сухітничої літератури: він її оживлює і відроджує. Д. Основяненко виходить зі своїм забавним „Паном Холявским“ — з повним, викінченим „Паном Холявским“, тому що читачі „Отечественных Записок“ знайомі тільки з першою частиною сьмішних пригод того українського дивака. Хоч на книжці д. Основяненка поставлено 1841 рік, і хоч задля того вона належить до нового року, до бібліоґрафічної хроніки січневої книжки „Отечественных Записок“ — то ми одначе беремо „Холявського“ зі січневої книжки, щоб не покинути старого року з ворожим настроєм.

„Бистроумному Основяненкови прийшла до голови щаслива думка — порівняти минулий час із теперішнім, велячи чоловікови минулого століття оповідати про житє своїх дорогих родичів, про своє вихованє і про ціле своє житє. Той чоловік — рід українського Митрофанушки і він виконав задачу автора як не можна ліпше. Наче на долоні ви бачите поважану старину, богату незнанєм, лінощами, обжирством і пересудами; бачите, як дурний чоловік бє свою дурну жінку і мотлошить дітий; як дурна мати загодовує на смерть своїх милих діточок, а діточки бють ся одно з другим за кождий шматок, обдурюють батька і матїр, а підрісши зачинають одно з другим процеси і одно другому роблять ріжні пакости. Краски Основяненка живі, образи кумедно сьмішні і не вважаючи на те, що місцями його оповіданє надто докладне, цікавість піде не ослаблюєть ся. Про оріґінальність нічого й говорити: талан Основяненка відомий усім і кождому, а особливо читачам „Отечественных Записок“, що бачили попереднього року першу частину „Пана Холявского“, видрукувану також у виданій тепер книжці. Друга частина тої повісти появляєть ся тепер перший раз у друку. Вона містить в собі опис женихань, невдалих сходин, вступленє на службу Трушки, процес його з братом Петрусем, побут у Петербурзї, вінчанє, його поділ по смерти найдорожших родичів із братом Петрусем, образок його пошлюбного житя, — від першого дня до внуків включно. Хто сьміхун із природи, радимо не читати „Пана Холявського“, коли боїть ся, щоб не захорував зі сьміху: кумеднійшого не можна видумати нічого.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:05 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Видане, — каже в кінци Бєлїнский, — чепурне, тільки паперови не зашкодило-б бути лїпшим, щоб букви не пробивали на другий бік і щоб між стрічками одної сторони не чорнїли стрічки другої. Дай Боже, щоб як найскорше появили ся і дальші томи творів любимця публики, бистроумного і талановитого Основяненка! То-то буде потїха для численних прихильників його оріґінального таланту, до яких ми перш усього причисляємо себе самих.“

Але уваги Бєлїнского над „Паном Холявським“ на тій рецензії не скінчили ся. Той бідний „Пан“, видко зацїкавив глибше російського критика і він незабаром вертає до нього третїй раз. Рецензуючи в „Отечественных Записках“ збірку старинних російських віршів Кірші Данїлова і виступаючи проти мужицьких сюжетів у поезії і повісти, він знов зачіпає Основяненкового „Холявського“. „Ми, каже Бєлїнский (VI, 307), признаємо повну справедливість гумористичному таланови, з яким написаний „Пан Холявский“ д. Основяненка; ще більше цїнимо добру цїль, в якій написана та забавна сатира на добрі старі часи, але не можемо одушевляти ся богатьома творами д. Основяненка тільки тому, що в них мужики говорять чистою мужицькою мовою і не виходять поза обмежену сферу своїх понять. А навпаки, як приємно було би в таких творах зустрінути таких мужиків, що завдяки своїй природї або припадковим обставинам дечим стоять висше від обмеженої сфери мужицького житя“...

Коли ми заговорили вже про відносини Бєлїнского до Квітки-Основяненка, то згадаємо ще про одну його замітку, в якій справдї не згадуєть ся виразно імени Квітки, але фактично вона відносить ся до нього. Виступаючи в загалї проти мужицьких сюжетів у повісти, він робить одну невеличку концесію: позволяє описувати селянське житє ґенїям і великим таланам. „Де житє, там і поезія — каже він (VI, 305); але житє тільки там, де ідея — і зловити гру житя значить зловити невидимий і пахучий етер ідеї. Для штуки нема благороднїйшого і висшого предмету, як чоловік, — але щоб мати право бути предметом штуки, треба чоловікови бути чоловіком, а не урядником 14-тої кляси або шляхтичем. І у мужика є душа, серце, бажаня і пристрасти, любов і ненависть, одним словом — є житє. Але щоб представити житє мужиків, треба, як ми вже сказали, зловити ідею того житя, — і тодї в ньому не буде нїчого грубого, підлого, плоского, нерозумного.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:05 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ось чому „Вечери на хуторі“ Гоголя, що представляють просте житє на Україні, дихають таким повним артизмом, очаровують такою невідхильною красою, такою дивною поезією. Але, повтаряємо, на те треба ґенія і ґенія, талану і талану.“ Таким ґенієм і таланом був, по думці Бєлінского, тільки Гоголь і тільки він міг брати сюжети з мужицького житя. „Але Гоголь, каже він дальше (VI, 202), не для всіх може бути приміром. Тим більше жаль дивити ся, коли й маленький талан (Квітка-Основяненко) тратить даром свої сили, пишучи по українськи — для українських селян. Справді, зміст таких повістий завсіди однаковий, завсіди одно й те саме, а головний їх інтерес — мужицька наівність і наівна принадність мужицької розмови. Все те дещо навкучило ся. В кого, приміром, стане терпцю прочитати цілу книжку (Ластівку), зложену з прозаічних статий, писаних такою мовою, такою манерою і таким тоном:

„Нема на сьвіті нічого луччого і Богу милїшого, як серце матері до своїх діточок! Скільки-б їх у неї ні було, чи десятком Бог поблагословив, чи тільки одним — одно; для неї рівні; жадного любить, усіх рівно пестує, за усяким равно (?) вбивается. Девять здоровенькі край неї, потїшають її, а одно морщитця, кисне, недуже; вже вона за ним вбиваєтця, тужить; вже і боїтця, щоб ще дужче не занедужало, або щоб — нехай Бог боронить! — щоб ще і не вмерло! Вона їх обмива, обпатрює, обшива, зодяга — і ніколи-ж то не втомитця, ніколи ні поскуча з ними і усяка робота на діточек (?) їй не важка“ і т. д.

Або от ще:

„Уже я так думаю, що нема й на сьвіті кращого місця, як Полтавська губернія. Господи Боже мій милостивий, що за губернія! І степи і ліси і сади і байраки і щуки і карасї і вишнї і черешнї і усякі напитки, і воли і добрі конї і добрі люди, усе є, усего — багацько!“ і ин.

„Гарна література, кличе Бєлїнский, яка тільки й дихає простацтвом мужицької мови і дубоватістю мужицького ума“.[1])

---

[1]) »Прочитавши »Ластівку« і »Сніп«, — каже він в однім листї з 3 серпня 1841 р. я зрозумів усю повагу борщу, сала і галушок« (Л. Н. Пыпинъ, Бѣлинскій его жизнь и переписка. Т. II. ст. 127.). По всій правдоподібности, каже Пипін, Бєлїнский написав і рецензію на »Снипъ« (Корсуна) в бібліоґрафічній хроніці 8-ої книжки (ibidem), але Венґеров не подає її в своїм повнім виданю між рецензіями Бєлїнского в »Отеч. Зап.« з 1841 р.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В кінці російський критик зробив одно відкрите: він „відкрив“, що Основяненко і Квітка — то одна й та сама особа, „відкрив“ також одно українське слово, що зветь ся „жінца“(?!). Закінчуючи свою рецензію на Гребінчину „Ластівку“ і Основяненкове „Сватаня“ він каже: „Але от що інтересне: в „Ластівці“ є оповіданє, або щось таке в роді оповіданя, під яким стоїть імя д. Основяненка, а над яким є така присьвята: „Любій моїй жінці — Анні Григорієвні Квітка“. З того видно, каже Бєлїнский, що д. Основянко і д. Квітка — одна й та сама особа, бо по українськи жінка або жінца значить (по російськи) жена. Тому всї ті оповіданя і романи, що друкували ся з іменем Основяненка, належать до д. Квітки, який приняв тільки як псевдонїм імя Основяненка“.

„Що-ж тикаєть ся „Сватаня“ д. Основяненка або Квітки, каже Бєлїнский, то се водевіль зі селянського житя, водевіль зрештою дуже розтягнений, але місцями не без інтересу.“

В кінці пятий раз заговорив Бєлїнский про Основяненка в 1843 р., коли прийшло ся йому в „Отечественных Записках“ рецензувати український альманах І. Бецького п. з. Молодикъ.[2]) „Д. Основяненко, каже він (VII, II вид. 280) переповідає нам у „Молодику“ старинний переказ про „Заснованє Харкова“. Основяненко, як звісно, володіє незвичайним таланом оповідати ріжні старинні перекази мовою легкою і зрозумілою навіть для простолюдина. Обіцюємо без міри задоволеня тому, хто прочитає до кінця „старинний переказ“ д. Основяненка. Не можна пожалувати, що в „Молодику“ є тільки та одна українська статя, а всї инші або московські, або німецькі.

Таке відношенє Бєлїнского до Квітки й до української повісти. Українська повість не знайшла прихильного осуду у російського критика тому, що з одного боку вона сьміла мати українську форму (мову), з другого — її сюжети були взяті переважно з мужицького житя. А того житя Бєлїнский не любив.

(Конець буде).

Ів. Кревецький.

---

[2]) Молодикъ, украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ. Харьковъ. 1843.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:05 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Корифей російської критики і українське письменство.

(Докінчене.)

Та не симпатичнійше відізвав ся Бєлїнский і про українську поезію, яку в його часи передовсїм репрезентував Шевченко. Бєлїнский безпощадно розкритикував Шевченкові „Гайдамаки“, а його самого назвав „кепським поетом“. В кінцї легковаженє лїтературного руху на Українї дійшло було в російського критика до того ступня, що в 1843 р. термін „український“ стає у нього синонїмом із терміном „дрантивий“ і він прикладає його до всїх партацьких творів, що виходили в тім часї на території України, без огляду на те, якою мовою вони писані, чи українською, чи російською, чи ин. Сама Україна стала в розуміню Бєлїнского невичерпаним жерелом таких „українських“ письменників і поетів, що свої „поезії“ пишуть на замовленє. Відповідна до того й українська публика. „На Українї є своя лїтература — каже з іронїєю Бєлїнский, рецензуючи в „Отечественних Записках“ „Молодикъ“ Бецкого в 1843 р.[1]): коли вірити „Молодикови“, то про се нема нїякого сумнїву. Що таке „Молодик“, ми як Москалї не знаємо; ми знаємо тільки, що то альманах, наповнений російськими статями в віршах і прозї, що без сумнїву богатьом дуже подобають ся. Харків у порівнаню з иньшими ґубернськими містами є задля свойого великого числа населеня і краси під деяким зглядом столицею України, а через те й столицею української лїтератури, української прози, а передовсїм українських віршів. У всїх російських ґуберніях багато пи-

[1]) Сочиненія В. Бѣлинскаго (II. вид.) Т. VII, ст. 279—282.

Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

шуть віршів, але в Харкові особливо. Ті вірші гарні, як тільки можуть бути гарними провінціяльні вірші; в столицях їх читають не багато, але за те багато читають на провінції, особливо на Україні, а ще більше мабуть у Харкові. Ся обставина робить Харків особливо інтересним містом і збуджує охоту хоч де в чому з ним познайомити ся". І як раз, відповідно до свойого бажаня, Бєлїнский знайшов у „Молодику" згадувану вже статю Основяненка п. з. Старинний переказ про заснованє Харкова. „Стихотворів, каже він дальше, в „Молодику" дуже багато. Провінціяльні поети діяльні завдяки невеликим вимогам своєї публики і дивній її охоті читати поезії, яких у столицях, як сказано, читають мало, бо їх вартість тільки в тім, що вони — вірші, а не проза. Боже мій, скільки поетів на Україні, і як гарно, то є як багато пишуть вони віршів, що саме — вірші, а не проза! Дд. Бороздна, Дяченко, Кленов, Лукашевич, Майсуров, Мещерський, Недолїн, Руель, Чужбинський, Щербина, Щоголїв: усе те українські поети..." Ще з більшим кепкованєм Бєлїнского на ту тему зустрічаємо ся в його рецензії на „Молодик" із 1844 р. „Що тикаєть ся альманаха д. Бецкого (з 1844 р.), говорить він в „Отечественных Записках" (1844 р.) (тамже IX, 137—139), то він складаєть ся з трьох віддїлів. Перший наповнений у страшній скількости віршами. Більша частина віршів — твори українських поетів. Україна, як усім відомо, край благословенний небом; хліб і вірші родять ся в ній навіть у середноурожайні роки в шістьдесятеро. Коли вам потрібно віршів для альманаха, пішлїть у Харков просьбу-циркуляр і видавайте хоч тисячу альманахів на рік — матеріялу стане ще на пять тисяч. Який той матеріял — иньше питанє. Боже мій! скільки на Україні поетів! Що, коли-б там було хоч із половина стільки читачів, — ну, то був би один із найосьвіченїйших країв Европи!... Пальм, Дуров, С. Д. Щербина, Соловей Будимирович, В. Ш...в, Фата Морґана, Ш. Щ., Щоголїв... То тільки вибрані, а скілько званих, а ще скілько має бути таких, яких нїхто не кличе, але які готові всюди з'явити ся! Впрочім і вибрані відзначають ся більше щирістю і працьовитістю, як таланом. Приміром Соловей Будимирович здібний швидше приспати, як розбудити цїлий сьвіт, або хоч би й ту частинку сьвіта, яка захотїла би послухати його. Д. Щоголїв переклав не злими віршами грецькі мельодії; жаль тільки, що ті мельодії, подібно як усї народні мельодії, в перекладї ще

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

меньше інтересні, як в оріґіналї, і що новогрецькі пісні, завдяки пильности перекладачів особливо надоїли всім російським читачам. Про иньших українських поетів можна й замовчати як у їх власнім інтересї, так і в інтересї читачів. Але „Молодик“ заповнений віршами не тільки одних українських поетів: великоруські зі свого боку також не залишили нічого, що могло зробити „Молодик“ правдиво українським альманахом. В нім є вірші дд. Ф. Глинки, Бенедиктова, Кукольніка, ґрафинї Ростопчіної, князя Шаховского, Корсакова, Бернета, Губера; є вірші дд. М. Дмитрієва, Степанова і иньших. З вичислених нами стихотворів великоросийських поетів тільки „Разсчетъ“ д. Губера варт уваги. Д. Ф. Глинка оспівує в однім зі своїх стихотворів якогось „Ѳаддея съ желѣзною палкою“, і ми з того стихотвору довідуємо ся, що згаданий Тадій бив сильно своєю зелїзною палкою недобрих людий. Що було-б, як би він забрав ся до кепських ритмачів... У другім своїм стихотворі д. Ф. Глинка кличе до чоловіка: „Проснись, пробудись, человѣкъ!“; але чоловік, вислухавши стихотвір, заснув іще сильнїйше... і т. д.

Так зрецензував Бєлїнский „Молодика“, вважаючи його альманахом ріжного дрантя вже не тільки зі самої України, але з цїлої соборної Росії. Але киньмо Бецького з його „Молодиком“, а завернїм ся ще в 1842 р.

В 1841 р. вийшла в Петербурзї невеличка книжочка Шевченка п. з. „Гайдамаки“.[1]) „Було менї з ними (з „Гайдамаками“) лиха, писав Шевченко до Тарновського 26 марта 1842 р.[2]) На силу випустив цензурний комітет. „Возмутительное“ тай годї! Ледви сяк да так впевнив їх (цензорів), що я не бунтівник. Тепер хватаю ся розіслати, щоб не схаменули ся.“ З сих помилок, каже Кониський,[3]) з якими надруковано „Гайдамаків“, справдї знати, що Тарас хватав ся швидче їх надрукувати, боячись, „щоб не схаменули ся“ і не заборонили їх цензори. На помилки Шевченко нарікає і в листї до Тарновського і в листї до Квітки.[4]) „Надрукував,

---

[1]) Гайдамаки. Поэма Т. Шевченка. Санктпетербургъ. 1841. Въ тип. А. Сычева. Ст. 131, 8°.

[2]) Основа, 1862, май.

[3]) О. Кониський, Тарас Шевченко-Грушівський (Збірник фільольоґічної секциї Наук. Тов. ім. Шевч. Т. I, ст. 107).

[4]) Русская Старина, 1880, №, ст. 593.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пише він, бодай йому очи повилазили... Не лайте дуже, коли що знайдете не до ладу, бо і написано і надруковано навмання.“ З того видно, що вина за те, що в „Гайдамаках“ повно друкарських помилок, паде переважно на цензуру, яка даючи дозвіл нині, завтра могла його спокійно взяти назад. В таких обставинах тратити час на коректу була зайва робота.

Ми навмисне привели причини правописних помилок у „Гайдамаках“, бо, як побачимо зараз, Белїнский і на те звернув у своїй рецензії[1]) бачну увагу і зробив із того закид Шевченкови.

„Читачам „Отечественних Записок“, каже він[2]), відома наша думка про твори так званої української літератури. Не будемо тут її повтаряти, скажемо тільки, що нова проба „співів“[3]) д. Шевченка, привілейованого, здаєть ся, українського поета, переконує нас іще більше в тім, що твори того рода видають ся тільки для потїхи й науки самих авторів; иньшої публики, здаєть ся, в них нема. Але коли ті панове кобзарі гадають своїми поемами принести користь для низшої кляси своїх земляків, то дуже помиляють ся: не вважаючи на достаток найвульґарнїйших і вуличних слів і виразів, в їх поемах нема простоти сюжету і вислову, повно чудацьких вигадів і навичок, які властиві всїм кепським поетам, — часто зовсїм не народнї, хоч і оперті на цитатах із історії, пісень і переказів, — і тому, розумієть ся, вони для простого народа незрозумілі і не мають у собі нїчого, з чим би він симпатизував. Коли ходить про те, то було-б лїпше, відкинувши всякі претенсії на титло поета, оповідати народови простою, зрозумілою для нього мовою про ріжні пожиточні річи з горожанського і родинного житя, як се прегарно зачав (і жаль, що не повів дальше) д. Основяненко в своїй брошурі „Лысты до любезныхъ землякивъ“. А то який будь волостний мудрагель-писар (тільки не Шельменко), прочитавши ваші „твори“, відповість вам таки вашими словами:

---

[1]) Рецензія на »Гайдамаки« поміщена в »Отечественних Записках«, до тепер не входила в ніяке видане творів Белїнского »по незначительности«, але не була невідомою для загалу, як то каже д. Венґеров (Пол. собр. соч. В. Г. Бѣлинскаго, Т. VII, ст. 595, зам. 130). Велику частину тої рецензиї зацитував був уже А. Н Пипін (Бѣлинскій, его жизнь... Т. II, ст. 223—224), а також цитував із неї дещо (на основі »Отечеств. Зап.«) й Т. Зїнківський (Писаня Тр. Зїнківського. Т. II, ст. 44).

[2]) Отечественныя Записки, 1842, № 5.

[3]) Всї розстріленя Белїнского.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Теплий кожух, тільки шкода,
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею подбите. (Гайдамаки, ст. 11.)

„Що тикаєть ся самої поеми д. Шевченка „Гайдамаки“, то тут є всьо, що годить ся кождій українській поемі: тут Ляхи, Жиди, Козаки; тут гарно ганьблять ся, пють, бють, ріжуть; ну, розуміеть ся, в антрактах кобзар (бо яка-ж українська поема без кобзаря!) співає натхнені пісні без особливого розуму, а дівчина плаче, а буря гомонить... От образки:

Одчіняй проклятий Жіде!
Бо будиш бітий, одчіняй!
Ламайте двері поки выйде,
Вікна посипалісь, „стривай!
„Стривайте зараз“, — „нагаями
„Свиняче ухо, жартувать
„Чи що ти хочіш!? Я! З панами?
„Крий Боже зараз! Дайте встать
„Ясновельможні (нишком свині)
„Пані полковніку ламай“,
Упали двері... а нагай
Малює вздовж жидівску спину,
„Здоров свине, здоров жіде,
„Здоров чортів сину“.
Та — нагаєм, та — нагаєм.
А жід зогнув спину.
„Не жартуйте мості пане“
„Добрі вечир, в хату!
„Ще раз шельму, ще раз, годі!
„Вибачай проклятий,
„Добрі вечір, а де дочка?
„Умерла панове“.
„Лжеш іудо, нагаями!
Посипались знову... і т. д.

Хиба-ж не правда, яка вдала рука в мальованю природи? Тій картині посьвячений цілий розділ: Конфедерати. — А от дещо чутливо-ніжного. Пристрасний любовник Ярема прийшов побачити ся зі своєю милою, але її ще нема. З тої нагоди співає

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ярема елеґію на цілу сторону, і вже збираєть ся вмирати, як нечайно — шелест:

Попід гаєм мов ласочка
Крадиця Оксана.
Забув, побіг, обняли ся,
„Серце“... тай зомліли
Довго, довго, тілько „серце“
Тай знову німіли.

Ярема говорить:

„Годі пташко“,

Оксана:

„Ще трошічкі,
Ще .. ще... сизокрилий,
Виймі душу... ще раз... ще раз...
Ох, як я втомілась.“

„Знов образок, і який живий! От справді, кажучи поетичною мовою самого добродія-автора: ушкварив!

„У виданю повно всяких можливих похибок проти знаків перепинаня, як то по части видно і з наведених примірів, де, щоб заховати змисл, ми були змушені поставити в деяких місцях свої знаки“ (тамже VII, 395).

Так відозвав ся Бєлїнский про Шевченкових „Гайдамаків“, „не маючи, як каже С. А. Венґеров, й далекого понятя про те, що глумить ся над одним із найбільших поетів Славянства“. Ся його замітка про Шевченка, каже дальше Венґеров, повинна стати поруч із його страшною радою Лєрмонтову викинути зі збірки своїй поезій „Ангела“.[2]) І справді, не один тільки Шевченко впав жертвою безпощадної критики Бєлїнского. „Уважаю Шиллера за его духъ, писав він до Боткина[3]) в 1840 р., но драмы его, въ художественномъ отношеніи, для меня — хоть бы ихъ и не было“... Справдїшнїй enfant terrible для великих ґеніїв!...

---

[1]) Полн. собр. соч. В. Г. Бѣлинскаго (вид. Венґерова). Т. VII, ст. 595, зам. 130.

[2]) Рецензуючи в листї до Боткина »Одесскій Альманахъ« Надьождіна (1840 р.) він написав такі слова: „Стихи Лермонтова не достойны его имени« (Пыпинъ, II, ст. 29).

[3]) А. Н. Пыпинъ, Бѣлинскій... Т. II, ст. 29.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але відносини Бєлїнского до Шевченка не обмежили ся тільки до лїтературних непорозумінь. Він із критика поезій перекидаєть ся в критика приватної особи, і тодї його критика робить ся просто брутальною. Лист Бєлїнского до П. В. Анненкова з грудня 1847 р. (отже недовго перед самою смертю), — се документ, на якого вид мусять червонїти лиця всїх синів Росії, без огляду на те, чи се Великороси, чи Українцї... Сей лист коріфея російської критики, се велика зневага тої критики, се страшний приклад того, як далеко може загнати ся навіть розважна людина! „Тепер Росиянам, — каже Т. Зїнківський, згадуючи про наведену в горі критику Бєлїнского на Шевченкові „Гайдамаки"[1]), — сором за свойого критика"... а сто раз більший сором, скажемо від себе, за той лист, який ми отут наводимо в оріґіналї:

„Наводилъ я справки о Шевченкѣ, — пише Бєлїнский до Анненкова[2]) — и убѣдился окончательно, что внѣ религіи вѣра есть никуда негодная вещь. Вы помните, что вѣрующій другъ мой говорилъ мнѣ, что онъ вѣритъ, что Шевченко — человѣкъ достойный и прекрасный. Вѣра дѣлаетъ чудеса, творитъ людей изъ ословъ и дубинъ, стало быть, она можетъ и изъ Шевченка сдѣлать, пожалуй, мученика свободы. Но здравый смыслъ въ Шевченкѣ долженъ видѣть осла, дурака и пошлеца, и сверхъ того горькаго пьяницу, любителя горѣлки по патріотизму хахлацкому. Этотъ хахлацкій радикалъ написалъ два пасквиля. Читая одинъ пасквиль, государь хохоталъ, и вѣроятно дѣло тѣмъ и кончилось бы, и дуракъ не пострадалъ бы за то только, что онъ глупъ. Но когда государь прочелъ другой пасквиль, то пришелъ въ великій гнѣвъ... И это понятно, когда сообразите, въ чемъ состоитъ славянское остроуміе, когда оно устремляется на женщину. Я не читалъ этихъ пасквилей, и никто изъ моихъ знакомыхъ ихъ не читалъ (что между прочимъ, доказываетъ, что они нисколько не злы, а только плоски и глупы), но увѣренъ, что второй пасквиль долженъ быть возмутительно гадокъ по при-

[1]) Писаня Т. Зїнківського. Т. II, ст. 66.

[2]) П. В. Анненковъ и его друзья 1835—1885. Изданіе Суворина. С.-Петербургъ, 1892, ст. 604—606.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чинѣ, о которой я уже говорилъ. Шевченку послали на Кавказъ солдатомъ. Мнѣ не жаль его: будь я его судьею, я сдѣлалъ-бы не меньше. Я питаю личную вражду къ такого рода либераламъ. Это — враги всякаго рода успѣха. Своими дерзкими глупостями они раздражаютъ правительство, дѣлаютъ его подозрительнымъ, готовымъ видѣть бунтъ тамъ, гдѣ нѣтъ ровно ничего, и вызываютъ мѣры крутыя и гибельныя для литературы и просвѣщенія. Вотъ вамъ доказательство. Вы помните, что въ „Современникѣ" остановленъ переводъ „Пиччинино" (въ „Отечественныхъ Запискахъ" тоже), „Манонъ Леско", „Леонъ Леони".[1]) А почему? Одинъ изъ хохлацкихъ либераловъ, нѣкто Кулешъ... въ „Звѣздочкѣ", въ журналѣ, который издаетъ Ишимова для дѣтей, напечаталъ исторію Малороссіи, гдѣ сказалъ, что Малороссія должна или отторгнуться отъ Россіи, или погибнуть. Цензоръ Ивановскій просмотрѣлъ эту фразу, и она прошла. И не мудрено: въ глупомъ и бездарномъ сочиненіи всего легче не досмотрѣть и за него попасть ся. Прошелъ годъ — и ничего, какъ вдругъ государь получаетъ отъ кого-то эту книжку съ отмѣткою фразы. А надо сказать, что эта статья появилась отдѣльно, и на этотъ разъ ее пропустилъ Куторга, который, понадѣясь, что она была цензурована Ивановскимъ, подписалъ ее, не читая. Сейчасъ же велѣно было Куторгу посадить въ крѣпость. Къ счастію, успѣли предупредить графа Орлова и объяснить ему, что настоящій-то виноватый — Ивановскій. Графъ кое-какъ это дѣло замялъ и утишилъ. Ивановскій былъ прощенъ. Но можете представить, въ какомъ ужасѣ было министерство просвѣщенія и особенно цензурный комитетъ[2]). Пошли придирки, возмездія, и тутъ-то...

---

[1]) Останній — роман Ж. Занда, а передостатній — аббé Превó.

[2]) Белїнский, як каже Драгоманів, не знав, що то за книжка, яка так дуже розсердила цензорів: то була »Повѣсть объ Украйнѣ« — і в нїй провідною думкою був не так відрив України, як радше протест проти закріпощеня в нїй селян. Як тепер усім звісно, той протест у різкійшій формі був головним змістом поем Шевченка, що так розсердили Миколу I. В тім змислї цензура мала більше рації, як Белїнский і навіть його біоґраф (Пипін), коли добачила звязь »хохлацкаго патріотизма« з »французкими романами« найблизшої епохи до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мусинъ-Пушкинъ... накинулся на переводы французкихъ повѣстей, воображая, что въ нихъ-то Кулешъ набрался хохлацкаго патріотизма, и запретилъ „Пиччинино", „Манонъ Леско" и „Леонъ Леони". Вотъ что дѣлаютъ эти скоты, безмозглые либералишки! Охъ эти мнѣ хохлы!... Либеральничаютъ во имя галушекъ и вареникъ съ свинымъ саломъ! И вотъ теперь писать ничего нельзя: все маранютъ. А съ другой стороны, какъ и жаловаться на правительство? Какое же правительство позволитъ печатно проповѣдывать отторженіе отъ него области? А вотъ и еще слѣдствіе этой исторіи. Ивановскій былъ прекрасный цензоръ, потому что благородный человѣкъ. Послѣ этой исторіи онъ, естественно, сталъ строже, придирчивѣе, до него стали доходить жалобы литераторовъ, и... и онъ вышелъ въ отставку, находя, что его должность не сообразна съ его совѣстью... Такъ вотъ опытъ вѣры моего вѣрующаго друга! Я эту вѣру опредѣляю теперь такъ: вѣра есть поблажка празднымъ фантазіямъ или способность все видѣть не такъ какъ оно есть на дѣлѣ, а какъ намъ хочется и нужно, чтобы оно было. Страшная глупость эта вѣра! Вещь, конечно, невинная, но тѣмъ болѣе пошлая"...

Той лист, то апоґей ненависти Бєлїнского до українського письменства і до його найвизначнїйшого репрезентанта Шевченка, тої ненависти, якою горіло серце Бєлїнского цїлих останнїх десять лїт його житя, і яку він поніс із собою в могилу...

II.

Що-ж за причина тої ненависти Бєлїнского до самостійного українського культурного житя, того, як каже Венґеров, „грубо-

---

1848 р., — і, певно, коли-б Бєлїнский не віднїс ся був до »хахлів«, як до чогось чужого, що тільки може принести шкоду »його« (розстрілене Драгоманова) рідній лїтературі, роздрочуючи його уряд, то він при тодїшнїх своїх полїтичних думках не так би віднїс ся до Шевченка і його приятелїв, яких він називає в своїм листї просто »хохлацкими свиньями, годными только на сало« (див. М. Драгомановъ, Письмо В. Г. Бѣлинскаго къ Н. В. Гоголю, ст. XIII—XIV). Про інцідент із цензурою з причини появи Кулїшевої »Повѣсти объ Украйнѣ« див. нашу статю п. з. Не было, нѣтъ и быть не можетъ, ЛНВ, 1904, кн. VII.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

враждебнаго отношенія къ малорусской литературѣ?“ Перший, що пробував подати відповідь на се цікаве питанє, був А. Н. Пипін. У виданій в 1876 р. двотомовій біоґрафії В. Бєлїнского[1]) він між ин. говорить таке: „В кінці народнї літератури, або властиво українська. Бєлїнский в загалї її не любив, по части з тих загальних причин: він уважав українську літературу річю примхи, непотрібним провінціялїзмом і гадав, що ті люди, що посьвятили свої сили на вироблене окремої української літератури, з більшою користю могли би зужити їх для російської літератури, що панувала і в осьвічених верствах самої України. По друге, Бєлїнский виступав проти самого змісту української літератури. Бєлїнский зовсїм чистий Великорос, мало знав і не любив української мови[2]), отже й не міг цінити зверхньої, формальної сторони тої літератури; а її зміст у богатьох точках його не задоволяв. З малими виїмками в тодїшній українській літературі не було нїчого особливо талановитого. Бєлїнский видів досить велике число українських письменників, але в їх творах знаходив або повторенє по українськи застарілих романтичних і сентиментальних тем, що надоїли і в російській літературі, або повторенє тем народньої поезії, виложених гірше, як в оріґіналї, або жарт і пародії, що видались йому не досить бистроумними, або в кінці прояви льокального патріотизму, якого правдоподібно не уважав серіовним. В місцевій поезії, яка появляла ся в тих часах, не знаходив Бєлїнский анї достаточного загально-людського поетичного інтересу, анї правдивого заспокоєня потреб місцевого народа: народно-поетичні елєменти, що заводили ся в літературу, повинні були по його думцї бути прояснені тим висшим інтересом, як у поезії Кольцова; місцеві потреби могли бути досить заспокоєні елєментарними книгами, що служили би переходом до загально-російської осьвіти. Нагадаймо, що тодї нїхто й не думав про таке поставленє народної осьвіти, до якого стремлять тепер осьвічені приятелї народа і педаґоґи, — не думав нї для українського, нї для великоруського народа. Найперше і найважнїйше,

---

[1]) А. Н. Пыпинъ, Бѣлинскій его жизнь и переписка. Т. II. ст. 222—223.

[2]) В переписцї, каже Пипін, ми зустрічали докази на те ще в 1840 р., отже ще перед спорами зі славянофільством.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

про що мріли тоді для народа, було освободжене з кріпацтва, — школа для кріпацької людности була немислима, та про неї й не думали; тому трудно було думати і про виховуюче і наукове значінє місцевих літератур... В тих обставинах знаменною появою був для Бєлїнского Українець Гоголь, який міг стати великим письменником тільки в загально-російській літературі". Дальше, згадавши про критику Бєлїнского на Шевченкові „Гайдамаки", Пипін говорить таке: „І тут Бєлїнский знов ворожо зустрічаєть ся зі славянофілами. Вони (поки що) відносили ся симпатично до української літератури, як „народної" і без намислу ставили її паралельно з иньшими народними славянськими літературами, що в тих часах відроджували ся. Та солїдарність української літератури зі славянофільськими і панславянськими тенденціями повинна була піддати Бєлїнскому тільки нове недовірє — як ненависне йому протиставленє національности і загально-людської цівілїзації, як відродженє старини на перекір новим часам"...

Такі причини подає Пипін, причини, як видно з наведених нами відзивів Бєлїнского про українське письменство, переважно правдиві. Одначе, як у загалї в Пипіновій біоґрафії Бєлїнского образ російського критика не вийшов повний, так також не вийшли повними і ті причини, що спонукали його виступити ворожо проти українського письменства. Подати їх попробував український письменник 90-тих років Тр. Зїнківський в своїм петербурськім відчитї п. з. „Тарас Шевченко в сьвітлї европейської критики". Приводячи початок рецензії Бєлїнского на Шевченкових „Гайдамаків" він говорить от що[1]): „Щоб до пуття зрозуміти сю нахабну, недотепну й недостойну Білинського тираду, не вадить згадати, що таке була російська література того часу (40-ві роки). Література ся була не що, як тільки дворянсько-чиновницька забавка, загалом потрібна задля „осьвіченої людини", — як от і усякий иньший европейський комфорт, чорний фрак, лакировані чоботи, „шти" без прусів і таке иньше. Про службу і посьвячення літератури на осьвіту і піддвигненнє простого люду з морального та економічного занепаду не дбали навіть такі „радикали" як Білинський. „Мужицьке життє само по собі мало цікаве (sic!) задля осьвіче-

[1]) Писаня Тр. Зїнківського Т. II, ст. 45—47.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ної (?) людини", — писав народовець про Квітчину оперетку „Сватанне на Гончарівці"... „Головний інтерес (сих повістий) — се мужицька простодушність та краса мужицької бесіди. Усе се вже якось обридло." Чи чуєте, яким сальоном се пахне?!

„І се поступова, передова література, — каже Зінківський, — а що-ж загал? Погляд на літературу, як на забавку, як ще шановний „Феліцин співака" Державин мовляв, що поезія мусить служити ріжним „меценатам" таким напоєм, „въ жаркой день какъ сладкой лимонадъ", сей погляд був єдино можливий і єдино зрозумілий." Такого „лимонаду", як каже Зінківський, в українській літературі не було і се одна з причин ворожого до неї настрою Белінского. „Та окрім „лимонаду", каже він дальше, тут треба ще долучити національну нетолєранцію: сьміють, бачте, писати якоюсь иньшою мовою, замісь щоб збогачувати російську! Як же не карати?! Тому то Белінський в своїх розборах українських письменників плутаєть ся в своїх ново придбаних, дякуючи творам Гоголя, реалїстичних поглядах і збиваєть ся на загальну тропу „солодкого лимонаду". Так лаючи ненавидного йому „мужицького" письменника Квітку за його (хоч і по російські написані) „Похожденія Столбикова", він научає, як треба виставляти бруд життя в письменстві, нагадуючи про якогось літературного джиґуна і хверта (в Салагубовій Аптекарії). Ось, мовляв, сей джиґун міг в житті видавати ся гидким, а в оповіданню він тілько „мілай". І додає: се значить, що в письменстві людий треба показувати вишаруваними і вмитими.[1]) „Хто в сій невмитій тираді, каже Зінківський, пізнає „реаліста" Білинского? Бачте, виходило на те, що Квітка винен і за те, що „члены суда и прочія лица въ такой наготѣ и такъ рѣзко изображены въ романѣ" (тамже 329).

Инакші погляди, як Зінківський, має на ту справу О. Кониський. „Не можна мені згодити ся з Зінківським, каже він,[2]) як з тим, щоб література російська з початку рр. 1840-их була тільки забавкою, так і в загалї з тим, що ніби єдино висловлені їм при-

---

[1]) »Въ повѣсти онъ (франтъ) смѣшонъ, а не отвратителенъ. Встрѣтясь съ такимъ господиномъ въ жизни, вы не могли-бы смотрѣти на него безъ презрѣнія и досады, но въ повѣсти онъ очень милъ. Вотъ въ какомъ смыслѣ природа должна являть ся въ искусствѣ умытой и очищенной«. (Собр. соч. Бѣлинскаго. Т. VI, ст. 327—28).

[2]) О. Кониський, Тарас Шевченко-Грушівський, Т. 1, ст. 111—115.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чини сплодили ворожі відносини російської критики до нашого слова. Д. Пипін[1]) подає ще иньші причини антипатії Белїнского до українського письменства, в загалї тієї антипатії, що потім через кільки років відбила ся і в розмові одного з героїв Турґенївського роману „Дымъ“.

„По думцї д. Пипіна, дак „імовірно, що та антипатія не була чужою і самому Турґеневу. Корінь її лежить, каже д. Пипін, в тому, що лїпші сили лїтературні в Росії рр. 1840-их були переняті питаннями штуки. По тих питаннях гуртували ся у них і питання фільософські і питання практичного житя громадського. Тодї усю увагу покладали на фільософію Геґеля і Шеллїнґа або на Шекспіра, Ґете, Байрона і т. ин. і тут вбачали поетичні віщування загально-людського духа. Дак от з сього-б то погляду „українське письменство здавало ся критикам вузким провінціялїзмом, що пильнує держати людий на низькім ступнї прихильности до своїх окільних звичаїв, до мертвої давнини... Фільософи російські рр. 1840-их бачили в українському письменстві чужу для них мову; заводити отсю мову в книжки їм здавало ся за річ несеріозну, непотрібну, неоправдану; вона розєднює осьвітні сили; а таке „розєднаннє знесилює письменство російське“. Одно слово, говорячи просто, каже дальше Кониський, по правдї, по щирій виходить, що д. Пипін признає, що фільософи і критики російські ворогували властиво на українське слово за те, що воно стає перешкодою привподоблення, по просту — обрусїння.[2])

---

[1]) Вѣстникъ Европы, 1888, кн. II, ст. 248 і далї.

[2]) »Річ зовсїм натуральна, каже Кониський, що ворожі рецензії на »Кобзаря« і на »Гайдамаків« не могли не вразити перенятливої душі і чуткого серця Шевченка«. Щоб показати російським рецензентам, що він може писати і російською мовою, він береть ся за писанє тою мовою віршів і драм (Лист до гр. Тарновського, »Основа«, 1862, кн. V, ст. 5). Зараз в 1861 р. посилає він до Квітки російські вірші своєї роботи. То була пісня з драми »Невѣста«, що перше була траґедією п. з. »Никита Гайдай«. »Я її, писав Шевченко, перемайстрував на драму. Я ще одну драму майструю: називаєть ся вона »Слѣпая Красавица«. Не знаю, що з неї буде; бою ся, щоб не сказали Москалї: „mauvais sujet“, бо вона, бачте, з українського простого биту«. Так само російською мовою написав Шевченко поему »Слѣпую«. »Не хочеть ся її друкувати, писав він в 1842 р. до Кухаренка, та не маю вже над нею волї. Переписав »Слѣпую« тай плачу над нею. Який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаю ся кацапам черствим кацапським словом! Лихо, брате отамане! Єй Богу лихо! Се правда,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Трохим Зінківський причину ворогування Москалів до нашого слова, каже Кониський, з'ясував ще й „тією національною нетолерантностю московською, що поруч себе не стерплює хоч би й невеликої культурної самостійности української". Мене не вдовольняє і ся причина і я хочу пошукати ще иньшої, властивої російським критикам 1840 рр. Далї їх я не піду і, хто зна, коли-б не та причина, на яку я зараз укажу, то може-б і про твори Шевченка і в загалї про розвиток українського письменства Бєлїнский був би вимовив такі-ж думки, які потім вимовив Добролюбов,[1]) а за ним і дехто иньший з однодумних з ним його наступників.

„Оцїнюючи твори народньо-національних письменників чужої народности, хоч би і так близької расою і далеким-предалеким родоводом, як от народности наша і великоруська, дїло не таке легке, як воно здаєть ся з першого погляду; найпаче, коли такі дві народности злучені під одним тим самим устроєм полїтичним, але роздїлені великою безоднею житя історичного аж до кінця віку XVIII. До того-ж одна народність панує, тримає другу в неволї і в темнотї і пильнує шляхом неволення привподобити до себе отсю другу. А от ся друга привподобити ся не може; бо у неї иньша природа, иньші обставини, иньша була історія; там нинї иньше соціяльно-моральне житє і сьвітогляд.

„В творах кожного письменника, до якої-б національности він не належав, тим паче в творах такого велетня, як Шевченко, єсть, правда, для оцїнювання творів його, опріч ґрунту народно-національного, ґрунт загально-людський, і на сьому ґрунтї знайдемо матеріял для оцїнювання творів, але тільки матеріял загальний, теоретичний; загальну, головну основу, загальні людські риси загальних лїтературних типів. І що-ж з того? Принаймнї сього для правдивого оцїнювання творів народного письменника вельми ще мало. І земля — ґрунт загальний про всяку ростину і сонце за-

---

що опріч Бога і чорта в души нашій є щось таке страшне, що аж холод іде по серцю, як хоч трошки його розкриєш. Цур йому: мене тут і земляки і неземляки зовуть »дурнем«. Але-ж хиба я винен, що я уродив ся не кацапом, або не Французом!« А в листї до Тарновського написав Шевченко вже отсї слова: »Нехай я буду собі і мужицький поет, аби тільки поет, то менї нїчого більш і не треба! Нехай собака лає, вітер рознесе!« (Основа, 1862, кн. III.)

[1]) Другий коріфей російської критики зі 60-тих років, що по части змив той сором із російської критики, який наніс їй Бєлїнский оцїнюючи ті самі »Гайдамаки« Шевченка зовсїм инакше як Бєлїнский.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гальна керниця тепла і серце людське загальний ключ любови і почуття в загалї. Одначе чому-ж на півночі не ростуть банани? Бачимо, що навіть під однаковим теплом сонця не всї дерева однакові: і кедр дерево і смерека і тополя дерево, а яка ріжниця між ними! Знаючи життє дуба, осики, берези, ботанїк не відважить ся сказати, що він уже з того самого знає і життє всякого иньшого дерева. Знаючи загально-основні теоретичні закони загального життя зьвіря, зоольоґ з того одного не знає ще життя слонів. Бачимо знов, що сьвітло і тепло сонця не по всїх сьвітах і не на всїх людий однаково впливають. Не всї люди за однаковими окільними обставинами, однаково почувають любов або ненависть, радощі або скорботи. От сього самого не можна не бачити і на народностях і не можна критикови знехтувати оттаку національну ріжницю. Так само не можна йому не уважати на другу ще сторону творів письменника: на їх кольорит. Кольорит творам надає не тільки часом, а трохи чи не завжди, без волї письменника, сума ознак національних укупі з впливом історичного життя нації. Жаден письменник не спроможен цїлком спекати ся сього впливу і чим більша у письменника кебета, тим густїйше на його твори ляже його кольорит. Тим то критикови, що оцїнює твори письменника другої народности, треба, щоб не наробити великих помилок, добре знати історію і етноґрафію тієї національности, до якої належить письменник і його твори. Критик повинен опріч усього иньшого знати мову тих творів; знати, тямити і розважати расові окремости; історичні події, всесторонній їх вплив; знати етноґрафію народа, до якого належать люди, чи ґрупи людий, списані у творах, за оцїнку котрих він береть ся.

„Менї здаєть ся, каже дальше біоґраф Шевченка, що отсього саме бракувало тим російським критикам 1840-их рр., що так вороже, антипатично висловили ся про твори Шевченка, найпаче про його твори історичного змісту. Не можна їх за се вельми й винуватити. Звідкіль їм було придбати такого знання? Звідкіль їм було пізнати історію, етноґрафію і антропольоґію України?

Згадавши звісне вже слово „жінця“, Кониський каже дальше. „Темнота тодїшнїх критиків російських в тому, що треба було їм знати про Україну і її народ, коли вони бажали про се балакати, не дала їм зрозуміти і поезію Шевченка. Чужим критикам, що не знали нї історії, нї етноґрафії українського народу, не можливо було зрозуміти те, що Шевченко в своїх поезіях стоїть на націо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нально-демократичному ґрунті; що він не услідовує народній пісні, не підроблюєть ся під тон народу, а яко віщий пророк, він, наче сам народ, веде далї народню поетичну творчість. Поезії Шевченка не переказ народньої пісні, а продовж її. Критики Шевченка не зрозуміли, що, як каже Костомаров, Шевченка ніби сам народ вибрав і послав співати замість себе.

„Нарештї, каже Кониський, не треба ховати ся з тим, що Белїнский ворожо дивив ся не тільки на Шевченка, але й на саму українську ідею; в сему легко запевнити ся перечитавши виписку з листу Белїнского до Анненкова, яку я подав вище в примітцї в дословному перекладї.“[1])

Коли приглянути ся близше причинам, поданим Кониським, то не можна не признати за ними правди. Одначе, як се певне завважить кождий сам, не достає тут іще одної причини, що не менше важна від поданих Пипіном і Кониським, і була тою підставою, на якій оперли ся всї иньші. Маємо тут на думцї вузке розуміне у Белїнского лїбералїзму. І сю причину зазначив Драгоманів і поставив її на першім місцї. (Письмо Бѣлинскаго къ Гоголю, ст. XI). Вузка державність льокального, московсько петербурського походженя, в берлинській, геґеліянській формі, от причина того, що Белїнский не тільки не видів народа поза державою, але й признавав, що держава робить інтелєктуальне житє. Другою причиною, каже Драгоманів, є погорда до мас справдїшнього народа — до мужиків. „При такім вузко державнім і аристократичнім поглядї зрозуміло, що коли в Українців нема анї держави, анї аристократії, то вони не повинні мати лїтератури.“ Коли-ж деякі „оріґінальні“ Українцї, йдучи льоґічно за радою Белїнского і ин., стали думати коли вже не про свою державу й аристократію, то хоч про автономію України, то знов зустрінули ся з ворогованем російських лїбералів, що, мовляв, „ширина інтересів“ і демократизм не знає ніяких автономій. В словах Белїнского, каже дальше Драгоманів, замітна ще й третя причина антипатії до українських стремлїнь: то незнанє старого і нового житя українського народа. Так пр. гадка, що Петро Великий вивів Росію з варварства не

[1]) Хто з читачів схоче порівнати поданий нами оріґінал листу Белїнского з українським перекладом Кониського (Збірник фільоґ. секц. Т. I, ст. 104—105), той переконаєть ся, який то »дословний« переклад. Перекрученя і пропуски цїлих речень, се-ж хиба нїхто не назве »дословним перекладом«!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зовсім правдива і що до Московщини, а вже зовсім неправдива в відношеню до України, що сама дала діячів реформи в Московщині.

„Які широкі були початки культурного житя на Україні XVI—XVII ст., каже він дальше, о скільки вона безпосередно стикалася з Европою, се тепер і звичайний читач може побачити, пр. з розділу про українську літературу в новім виданю „Исторіи слав. литературъ“ Пипіна і Спасовича. Звідти можна також переконати ся, яка неправдива та думка, що на Україні не було ніякої літератури крім народніх пісень. І коли на Україні XVI—XVII в. було більше схожости в мові між висшими і низшими верствами, то не так тому, що там було загальне варварство, як більше тому, що тодішня література була близша до народа своєю мовою. З богатьох признак можна твердити, що „мужики“ на Україні XVII ст. були меньшими варварами, як за часів Белінского, після того, як російська держава відірвала від мас висші верстви і помогла їм закріпостити селян.“ Дальше згадує Драгоманів про австрійських Русинів, які мають свої низші й середні школи, свої катедри на університеті — що зараз таки відбило ся на піднесеню самосьвідомости і у „мужиків“.

„Тепер багато зі сказаного, — кінчить Драгоманів, — чого не знав Белінский, вже більше звісне, але не можна сказати, щоб се в Росії розуміли правдиво, або хоч добре памятала публика і публіцисти. Причина сього головно в тім, що в провідників суспільної опінії в Росії нема не тільки знаня, але — ще гірше, — цікавости до всього того, що виходить поза границі столичного і великоруського житя. Той брак був сильний і у Белінского, і він то був причиною, чому так чутливий чоловік і так горячий льоґік, що став зовсім на ліберальний і навіть на соціялістичний ґрунт поглядів, що перемінив погляд на літературу для мужиків і про мужиків Великорусів, лишив ся при старих бюрократичних і аристократичних думках про українську літературу і дуже короткозоро оцінив таку появу, як Шевченко і його київський кружок“...

Знанем України Росія ніколи не грішила!...

Ів. Кревецький.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google